

ÖĞRETMENLERİN VE EBEVEYNLERİN OKUL ÖNCESİ ÇAĞI ÇOCUKLARLA ÇEVRE DOSTU UYGULAMALARININ İNCELENMESİ

AN INVESTIGATION ABOUT TEACHERS' AND PARENTS' ECO- FRIENDLY PRACTICES WITH PRE-SCHOOL CHILDREN

Seher ERSOY QUADIR¹ - Gülay TEMİZ²

Geliş Tarihi: 11.05.2017

Kabul Tarihi: 04.07.2017

Özet

Bu çalışma, anaokulu öğretmenlerinin öğrencilerine, ebeveynlerin de okul öncesi çağıdaki çocuklarına geri dönüşümü hangi oranda öğrettiklerini belirlemek amacıyla yürütülmüştür. Çalışmanın örneklem grubunu 2013 yılında Konya il merkezinde yer alan Selçuklu, Karatay ve Meram ilçelerinde bulunan okul öncesi eğitim kurumlarından küme örneklem yöntemi ile seçilen 102 anaokulu öğretmeni ile 99 öğrenci velisi oluşturmuştur. Çalışma genel tarama modelinde düzenlenmiştir. Araştırma veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Bu çalışmada, belirtilen amaç için iki ölçek kullanılmıştır. Birincisi Buhan (2006) tarafından geliştirilen “Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği”dir ve anaokulu öğretmenlerine uygulanmıştır. İkincisi Ersoy Quadir ve Temiz tarafından geliştirilen “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği”dir ve ebeveynlere uygulanmıştır. Ayrıca anaokulu öğretmenlerine ve ebeveynlere geri dönüşüm ve çevre dostu satın alma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla Ersoy Quadir (2014) tarafından geliştirilen “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği” ile “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği” uygulanmıştır. Ebeveynlerin ve anaokulu öğretmenlerinin her bir ölçeğe yönelik puanları ile demografik özellikleri arasında ilişki olup olmadığı, Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanarak irdelenmiştir.

Elde edilen verilere göre; anaokulu öğretmenlerinin, ölçekte yer alan çevre dostu etkinlikleri öğrencileriyle birlikte çoğunlukla (% 73.5) uyguladıkları saptanmıştır. Ebeveynlerin de kendilerine yöneltilen ölçekte yer alan çevre dostu deneyimleri çocuklarına genellikle (% 81.8) yaşattıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geri dönüşüm, çevre dostu etkinlik, okul öncesi çağı çocukları

Abstract

This study has been conducted for the purpose of determining how much teachers and parents of pre-school children taught them about recycling. The sample group of the study consists of 102 kindergarden teachers and 99 parents who were selected randomly from the kindergardens chosen by group sampling method in three municipality centres (Meram, Selçuklu ve Karatay) in Konya city in 2014. The study relied on general research method. Research data were collected by questionnaire method. Two scales have been

¹ Doç. Dr.; Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Konya.

² Dr.; Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Konya.

used in the study for the stated purpose. First, "Teachers' Application of Eco-friendly Activities for Kindergarden Students" which was developed by Buhan (2006) which he applied on kindergarden teachers. Second, "Parents' Application of Eco-friendly Practices for their Children" which has been developed by Ersoy-Quadir and Temiz which has been applied on our sample kindergarden teachers. In addition, for the purpose of determining teachers' and parents' habits about recycling and eco-friendly purchasing, we applied the "Recycle Habits Scale" and "Eco-Friendly Purchasing Habits Scale" which were developed by Ersoy-Quadir (2014).

In the study, we analyzed the relation among the sample group's number of variables and the factor categories by "Pearson Correlation Coefficient." According to the data, we found that most of the teachers taught eco-friendly practices to their students (% 73.5). Generally even higher percentage of parents taught eco-friendly practices to their children (% 81.8).

Key Words: Recycling, eco-friendly practices, pre-school children

1. Giriş

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı teknolojik ve ekonomik gelişmeler sonucunda doğal kaynaklar hammadde olarak aşırı şekilde kullanılarak tüketilmektedir. Bu aşırı üretim de aşırı tüketimi tetiklemekte ve ailelerin kullan-at yöntemini tercih etmelerine neden olmaktadır. Aşırı tüketim sonucu oluşan katı atıklar ise çevre kirliliğini meydana getirmektedir. Özellikle bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin yaklaşık %80'i aileler tarafından satın alınıp tüketilmekte olup her bireyin satın alma ve tüketme davranışı, çevre kirliliğinin artmasına ya da azalmasına katkıda bulunmaktadır. Üstelik aileler su ve enerji tüketimi, atık oluşturma, ulaşım tercihleri ve yiyecek seçimleri yolu ile çevreyi olumlu ya da olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda teknolojik çevrenin sağladığı kaynaklar da ailelerin yaşam düzeylerini yükseltirken aynı zamanda enerji gibi pek çok doğal kaynağın rahatlık ve gelişme uğruna israfına ve önemli ölçüde çevre kirliliğine neden olmaktadır (Bener ve Babaoğlu, 2008: 1-3; Güven, 2010:127,128; Açık ve Güven, 2012:152). Dolayısıyla içinde yaşadığımız doğal denge, yaşam tarzımızdan ve tüketim alışkanlıklarımızdan etkilenmekte olup tüketici hareketlerinin çevre hareketleriyle beraber ortaya çıkması bir tesadüf değildir. Çevre sorunlarının ortaya çıkması, birçok duyarlı insanın başta tüketim alışkanlıkları olmak üzere hayata bakış açısını değiştirmiştir. Çevre sorunlarının dünyanın neresinde olursa olsun, herkesi ilgilendirdiği açık bir gerçektir. Dünyamızın karşı karşıya bulunduğu bu en önemli sorunun üstesinden gelinmesinde bizlere önemli rol ve görevler düşmektedir (Anonim, 1997: 7; Seçgin, Yalvaç ve Çetin, 2010:391; Çetin, Önger ve Aydemir, 2015: 139).

Bu nedenle bireylerin küçük yaşlardan itibaren tüketime yönelik karar ve davranışlarının oluşmasında; dolayısıyla toplumun geleceğinin şekillendirilmesinde ailenin önemli bir potansiyele sahip olduğu açıkça görülmektedir. Çevre korunmasında alınabilecek önlemlerin başında ailelere, çocuklarını çevreye duyarlı ve bilinçli bir tüketici olarak sosyalleştirmelerinde önemli sorumluluklar düşmektedir. Çevre duyarlılığına sahip anne babalar, doğal kaynakların korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi adına çocuklarına kaliteli ve çevre dostu ürünleri satın almayı ve atıkların değerlendirilmesinde çevreci bir yaklaşım geliştirmeyi öğretirler. Aile ortamında öğrenilen bu bilgi ve becerilerin de çocuğun ilerdeki yetişkin davranışları üzerinde etkili olması beklenir (Güven, 2010: 128,129; Tahiroğlu ve Çetin, 2012: 1634).

Çocuğa çevre korumacılık eğitimi, asıl yaşama alanı olduğu için evinde başlatılmalıdır. Ev, çocuk hayatının kalbidir. Çocuğun zamanının büyük bölümü evde

geçer. Evimizde çocuğumuza çevre koruyucu bir tutumu öğretmek amacıyla atacağımız en önemli adım, mümkün olduğunca israftan kaçınmayı öğretmektir. Daha az enerji sarfıyatı için elektriği gerektiği kadar kullanmak, odayı terk ederken ışığını kapatmak, dişlerimizi fırçalarken suyu sürekli açık tutmamak gibi basit alışkanlıklar çocuğa küçük yaşlardan itibaren kazandırılabilir (Görmez ve Göka, 1993: 102, 103; Çetin, Yavuz, Tokgöz ve Güven, 2012:716).

Yenilenemez kaynakların tükenmelerinin önlenmesinde en etkili yollardan birisi de çöpleri ve diğer atıkları geriye kazanmaktır. Yeniden kazanmanın, enerji ihtiyacını azalttığı gibi, çevre kirlenmesini de büyük ölçüde önlediği artık herkesce bilinen bir gerçektir. Örneğin kâğıdı ağaçtan elde etmek yerine çöpteki maddelerden sağlamak, % 20 ile % 40 oranında enerji tasarrufu sağlanmasının yanı sıra hava kirliliğini % 74, su kirliliğini % 35 oranında azaltmaktadır. Bugün ülkemizin çoğu belediyesinde yeniden aynı türden malzeme yapımında kullanılabilecek cam, kâğıt, metal (teneke), plastik gibi katı atıklar diğer çöplerden ayrılmaktadır (Görmez ve Göka, 1993: 104).

Endüstrileşmiş ülkelerin pek çoğu, evsel atık yönetimi ve bu atıkların ekonomiye geri döndürülmesi için en akıllıca yöntem olan yeniden kazanımı (geri dönüşümü) programlarına koymakta, bununla ilgili olarak yerel yönetimlere direktifler vermekte, yasal düzenlemeler yapmaktadır. Çünkü katı atıkların geri dönüşümü sayesinde doğal kaynaklar korunmakta, enerji tasarrufu sağlanmakta, atık miktarı azalmakta ve bu sistem dahilinde yeni iş imkanları doğmaktadır. Türkiye’de de bu konudaki gerekli yaptırımlar çevre mevzuatında yer almakta olup bazı belediyeler katı atık yönetiminde, “kaynağından ayrı toplama” yöntemini izlemekte; böylece hem geri kazanılabilir maddeler ekonomiye kazandırılmakta hem de üretilen atık miktarı azaltılarak düzenli depolama alanlarının (çöplükler) ömrü uzatılmaktadır. Ancak yeniden kazanımın başarıya ulaşabilmesi için belediye-vatandaş-sanayi üçgeninin aynı ölçüde devreye girmesi gerekmektedir. Özellikle katı atıkların diğer organik çöplerle (yiyecek atıkları gibi) karışıp fire vermemesi için vatandaşlar tarafından kaynağında (evlerde, okullarda, işyerinde, otellerde) ayrı toplanması ve belediyelere ulaştırılması; belediyeler vasıtasıyla da işletmelere ulaştırılarak yeniden üretime kazandırılması gerekmektedir (Karaali ve Aygün, 2003: 26; Özkan, 2006: 97-96). Çünkü bu geri dönüştürülebilir atıkların fire vermeden ve sağlıklı şekilde kazanımlarını sağlamak için mutfak çöpleri gibi diğer organik çöplerle karışmaması; ayrı biriktirilmesi ve mahalledeki atık kumbarasına atılması gerekir. Ayrıca bu uygulamanın çocuğumuzla birlikte yapılması, çocuklarımıza verilebilecek en güzel çevre eğitimidir.

Okul bünyesinde ise çocuklara toplumsal olan her alanda olduğu gibi çevre alanında da eğitim verilebilir. Ancak söz konusu çevre dersi diğer derslerden bağımsız olmalıdır. Çocuklara verilecek çevre eğitiminde öncelikle yakınımızda bulunan doğal çevremiz tanıtılabilir; daha sonra çevre sorunları, sorun alanları ve sorunların çözümü konusunda ve özellikle çocuklara sorumlu oldukları alanlar konusunda bilgi verilebilir. Ancak bu eğitimin, genel olarak yapıldığı üzere bir mecburiyet ve sınıf geçme aracı olarak belirli kalıpların ezberletilmesi biçiminde olmaması gerekir. Özellikle ilköğretim kapsamında verilen çevre eğitimi konuları, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verecek ve günlük hayatta kullanabileceği nitelikte olmalı, bir ders saatiyle sınırlı tutulmayıp, doğayla iç içe uygulamalar içermelidir. Örneğin bazı maddelerin yeniden kullanılabileceği konusunda onları bilgilendirmek için, sık sık kâğıt, şişe, naylon toplama gibi kampanyalar düzenlenmeli; çevre sorunlarının çözümüne yönelik projeler geliştirilmeli ve bu tür etkinlikler yaygınlaştırılmalıdır (Görmez ve Göka, 1993: 97; Tok, 2001: 15-16).

Üstelik çevre eğitimi ne kadar erken yaşta başlarsa o kadar iyidir. Çünkü okul öncesi ve okul çağlarında oluşan ilgiler ve tutumlar gelecekteki istendik davranışların temelini oluşturur. Özellikle çocukluk çağlarında ve genç yaşlarda oluşan değer yargıları ve tutumlar, erken yaşlarda doğayla olan ilişkilerde empatinin gelişmesi ve doğaya karşı sevginin oluşmasında oldukça önemlidir. Bu duyuşsal alandaki öğrenmeler, çevrenin korunması için çevre dostu davranışların oluşmasına zemin hazırlar. Örneğin okul öncesi çağdaki çocuklara doğayı sevdireci oyunlar oynatılarak bütün duyu organlarıyla doğanın güzelliklerinin farkına varması; böylece doğanın bir değer olduğunu öğrenmesi ve onu korumak için çaba harcaması sağlanabilir. Ancak okul öncesi eğitim kurumlarında arzu edilen çevre eğitiminin etkin bir şekilde verilebilmesi için her şeyden önce bu okullarda çalışan öğretmenlerin çevre bilincine sahip olması gerekir. Bundan dolayı bu okullarda çalışan diğer personelin de hizmet içi eğitimle veya seminerlerle çevre bilinçlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü, öğrenmeyen bir kişi başkasına da (çocuğuna/öğrencisine) öğretemez; başka bir deyişle çiftçi bilmediği, tanımadığı bir ürünü tarlasına veya bahçesine ekmez (Erten ve ark., 2004: 348).

Tüm bu bilgiler ışığında denilebilir ki; çocukların küçük yaştan itibaren çevreye duyarlı, çevreyi koruyan, bunun için israf etmeyerek az atık üreten, atıklarının geri dönüşümü için evinde gereken ayırma işlemini yapan bilinçli vatandaşlar olarak yetiştirilebilmeleri için ebeveynlere ve anaokulu öğretmenlerine önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle *bu çalışmanın amacı*, anaokulu öğretmenlerinin ve ebeveynlerin geri dönüşüm alışkanlıklarının, çevre dostu satın alma alışkanlıklarının ve öğrencilerine/çocuklarına yaşattıkları çevre dostu etkinliklerin/deneyimlerin düzeyini belirlemek ve bu konuda geçerli önerilerde bulunmaktır.

2. Araştırmanın Yöntem ve Araçları

2.1. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi 2013 yılında Konya il merkezinde yer alan Selçuklu, Karatay ve Meram ilçelerinde bulunan okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan anaokulu öğretmenleri evreninden küme örneklem yöntemi ile seçilen 102 anaokulu öğretmeni ile yine aynı yöntemle belirlenen söz konusu öğretmenlerin 99 velisi oluşturmuştur.

2.2. Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri

2.2.1. Anaokulu öğretmenlerinin bireysel ve demografik özellikleri: Araştırmanın örneklem grubunda yer alan öğretmenlerin tamamı (% 100.0) kadındır. Öğretmenlerin % 46.1'i 29 yaş ve altında, % 32.4'ü 30-35 yaş arasında, % 21.6'sı 36 yaş ve üzerindedir. Öğretmenlerin çoğunluğu (% 87.2) üniversite eğitimi olup % 8.8'i yüksek lisans, % 2.0'si doktora ve diğer % 2.0'si lise mezunudur. Öğretmenlerin hanelerindeki toplam aylık gelirleri % 42.2 ile 2901 TL ve üzerinde, % 32.3 ile 1900 TL ve altında ve % 25.5 ile 1901-2900 TL arasındadır (Tablo 1).

Tablo 1. Anaokulu Öğretmenlerinin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları (n= 102)

Cinsiyet	f	%
Kadın	102	100.0
Erkek	-	-
Yaş		
29 ve daha az	47	46.1
30 - 35 arası	33	32.4
36 ve üzeri	22	21.6
Eğitim		
Lise ve dengi okul	2	2.0
Üniversite	89	87.2
Yüksek lisans	9	8.8
Doktora	2	2.0
Haneledeki Toplam Aylık Gelir (TL)		
1900 ve daha az	33	32.3
1901-2900 arası	26	25.5
2901 ve üzeri	43	42.2

2.2.2. Ebeveynlerin bireysel ve demografik özellikleri: Araştırmanın örneklem grubunda yer alan ebeveynlerin % 71.7'sini kadınlar, % 28.3'ünü erkekler oluşturmuştur. Ebeveynlerin % 36.4'ü 29 yaş ve altında, % 32.3'ü 36 yaş ve üzerinde, % 31.3'ü de 30-35 yaş arasındadır. Ebeveynlerin eğitim durumları incelendiğinde; % 38.4'ünün lise ve dengi okul mezunu, % 36.4'ünün ilkokul ve daha az eğitilmiş olduğu, % 14.1'inin ortaokul mezunu olduğu ve % 11.1'inin üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlerin ailelerindeki toplam aylık gelirlerine göre dağılımları incelendiğinde; % 36.4'ünün 751-1050 TL arasında, % 32.3'ünün 750 TL ve daha az, % 31.3'ünün de 1051 TL ve üzerinde aylık gelire sahip olduğu görülmüştür (Tablo 1).

Tablo 2. Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları (n= 99)

Cinsiyet	f	%
Kadın	71	71.7
Erkek	28	28.3
Yaş		
29 ve daha az	36	36.4
30 - 35 arası	31	31.3
36 ve üzeri	32	32.3
Eğitim		
İlkokul ve daha az	36	36.4
Ortaokul	14	14.1
Lise ve dengi okul	38	38.4
Üniversite	11	11.1
Ailedeki Toplam Aylık Gelir (TL)		
750 ve daha az	32	32.3
751-1050 arası	36	36.4
1051 ve üzeri	31	31.3

2.3. Hipotezler

Araştırmada yer alan anaokulu öğretmenlerinin geri dönüşüme ve çevre dostu satın almaya yönelik alışkanlıklarının ve öğrencileriyle uyguladıkları çevre dostu etkinliklerin;

1. Yaşlarıyla ilişkili olduğu,

2. Gelir gruplarıyla ilişkili olduğu varsayılmıştır.

Araştırmada yer alan anaokulu öğretmenlerinin hepsi kadın olduğu ve benzer eğitim düzeyine sahip olduğu için söz konusu alışkanlık ve uygulamalarında cinsiyetlerine ve eğitim düzeylerine göre ilişki aranmamıştır.

Ayrıca araştırma kapsamına alınan ebeveynlerin geri dönüşüme ve çevre dostu satın almaya yönelik alışkanlıklarının ve çocuklarına yaşattıkları çevre dostu deneyimlerin;

1. Cinsiyetleriyle ilişkili olduğu,

2. Yaşlarıyla ilişkili olduğu,

3. Eğitim düzeyleriyle ilişkili olduğu,

4. Gelir gruplarıyla ilişkili olduğu varsayılmıştır.

2.4. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, ebeveynlerin ve öğretmenlerin geri dönüşüme ve çevre dostu satın almaya yönelik alışkanlık düzeylerini belirlemek amacıyla Ersoy Quadir (2015) tarafından geliştirilen “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği” ve “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği” kullanılmıştır. Geri dönüşüm alışkanlığı ölçeği Alpha = 0.806 güvenirlik düzeyinde olup, ölçeğin geçerliğinin KMO değeri 0.50’nin üzerinde olduğundan ve Bartlett testi de 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan, veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO= 0.809; χ^2 Bartlett test (136) = 1.003E3; p= 0.0001). Ölçeğe uygulanan faktör analizi sonucunda toplam açıklanan varyans % 49.014 bulunmuştur. Ölçek 17 maddeden oluşmuş ve kendi içinde üç faktöre ayrılmıştır. Faktörler sırasıyla; “Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma”, “Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma” ve “Atık Üretimini Azaltma” olarak adlandırılmıştır. Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında da Cronbach Alpha değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla 0.844; 0.642; 0.682’dir).

Çevre dostu satın alma alışkanlığı ölçeği ise Alpha = 0.879 güvenirlik düzeyinde olup, ölçeğin geçerliğinin KMO değeri 0.50’nin üzerinde olduğundan ve Bartlett testi de 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan, veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO= 0.882; χ^2 Bartlett test (351) = 2.421E3; p= 0.0001). Ölçeğe uygulanan faktör analizi sonucunda toplam açıklanan varyans % 41.360 bulunmuştur. Ölçek 27 maddeden oluşmuş ve kendi içinde iki faktöre ayrılmıştır. Faktörler sırasıyla; “Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma” ve “Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş” olarak adlandırılmıştır. Faktörlerin içsel tutarlılıklarının hesaplanmasında da Cronbach Alpha değerleri kullanılmıştır (bu değerler sırasıyla 0.797; 0.803’tür).

Araştırmada ayrıca Buhan (2006) tarafından geliştirilen “Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği”, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapıldıktan sonra kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından da “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği” geliştirilmiştir. Araştırmada kullanılan (gerek Ersoy Quadir’in (2015), gerek Buhan’ın (2006) geliştirdiği gerekse bu çalışmada geliştirilen) tüm ölçek maddeleri “Her zaman” (5 puan), “Çoğu zaman” (4 puan), “Bazen” (3 puan), “Nadiren” (2 puan), “Hiçbir zaman” (1 puan) şeklinde derecelendirilmiş; 5’li likert tipi ölçek ile değerlendirilmiştir. Ayrıca söz konusu ölçeklerin ebeveynlerin ve

öğretmenlerin demografik özellikleriyle (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, hanehalkı geliri) ilişkisi incelenmiştir.

2.5. Ölçeklerin Geçerliliği ve Güvenirliği

2.5.1. “Anaokulu öğretmeninin öğrencisiyle uyguladığı çevre dostu etkinlik ölçeği”nin güvenirliliği ve geçerliliği: “Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği”nin geçerliğini sınamak ve alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunu test edebilmek için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi uygulanmıştır. Etkinlik ölçeğinin geçerliğinin KMO değeri 0.50’nin üzerinde olduğundan ve Bartlett testi de 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan, veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO= 0.711; χ^2 Bartlett test (15) =124.798; p= 0.0001) (Tablo 4).

Tablo 3. “Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği”nin Faktör Analizi Sonuç Tablosu

Davranış İfadeleri	Faktör Ağırlıkları	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Güvenirlik
Her eğitim yılı başında velilere yaptığım toplantıda yıl boyunca kullanmak üzere artık materyal (ambalaj kutuları, ip, kumaş) göndermelerini isterim. Böylece sınıfın materyal giderini en aza indirmeye çalışırım.	0.778		
Öğrencilerime geri dönüşümlü kâğıt kullanmanın önemini anlatırım.	0.758		
Öğrencilerin etkinlik sonrası oluşan geri dönüşümlü atıkları (kâğıt, tetra pak) sınıfta bulundurduğum geri dönüşüm kutusuna attırım.	0.703	42.481	0.707
Velilerden etkinlikte yararlanmak için çocuklarının evde kullanmadıkları oyuncak, kitap türü eşyalarını getirmelerini isterim.	0.669		
Kullanılmış kâğıtlardan kâğıt hamuru yaptırarak çocukların onlara özgün olarak şekil vermesini sağlarım.	0.555		
Kâğıtları öğrencilerime çift taraflı kullandırırım.	0.363		
Toplam			
42.481			
Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği			
0.711			
Bartlett Küresellik Testi Khi kare			
124.798			
		sd	15
p değeri	0.0001		

Temel bileşenler yöntemi ve Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak ölçek analiz edilmiştir. Faktör ağırlığı 0.30'un altında kalan 1 önerme (ters soru) elenmiştir. Analiz sonucunda özdeğerleri 1 ve üzerinde olan tek faktör elde edilmiş ve ölçekteki madde sayısı 7'den 6'ya düşmüştür. Faktör yük değerinin güvenilirlik analizi yapıldığında, faktörün 0.60 güvenilirlik düzeyinin üzerinde olduğu (Alpha = 0.707) ve yapılacak analizler için kullanılabilir yeterlilikte olduğu tespit edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 42.481 bulunmuştur (Tablo 3).

2.5.2. “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği”nin güvenilirliği ve geçerliliği: “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği”nin geçerliliğini sınamak ve alt boyutlarını tespit etmek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Veri setinin faktör analizine uygunluğunu test edebilmek için, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi uygulanmıştır. Deneyim ölçeğinin geçerliliğinin KMO değeri 0.50'nin üzerinde olduğundan ve Bartlett testi de 0.05 önem derecesinde anlamlı olduğundan, veri seti faktör analizine uygun bulunmuştur (KMO= 0.721; χ^2 Bartlett test (21) =139.386; p= 0.0001) (Tablo 4).

Temel bileşenler yöntemi ve Varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak ölçek analiz edilmiştir. Faktör ağırlığı 0.30'un altında kalan 1 önerme (ters soru) elenmiştir. Analiz sonucunda özdeğerleri 1 ve üzerinde olan tek faktör elde edilmiş ve ölçekteki madde sayısı 8'den 7'ye düşmüştür. Faktör yük değerinin güvenilirlik analizi yapıldığında, faktörün 0.60 güvenilirlik düzeyinin üzerinde olduğu (Alpha = 0.695) ve yapılacak analizler için kullanılabilir yeterlilikte olduğu tespit edilmiştir. Toplam açıklanan varyans % 38.268 bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 4. “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği”nin Faktör Analizi Sonuç Tablosu

Davranış İfadeleri	Faktör Ağırlıkları	Faktörün Açıklayıcılığı (%)	Güvenirlik
Çocuğumun kullanmadığı eşyalarını, giysilerini ve oyuncaklarını ihtiyacı olanlara vermek için onunla birlikte seçerim.	0.805		
Çocuğuma ellerini kurulaması için bez havlu ve peçete kullanıdırırım.	0.768		
Çocuğuma, tabağına yiyebileceği kadar yiyecek almasını öneririm.	0.688		
Kâğıtlarını çocuğuma çift taraflı kullanıdırırım.	0.617	38.268	0.695
Evde yaş çöpler (yiyecek atıkları) için ve geri dönüşümlü atıklar için ayrı ayrı iki çöp kutusu bulundururum ve çocuğuma da çöplerini bu şekilde ayrı ayrı attırırım.	0.580		
Çocuğumun kırılan boya kalemlerini tekrar açarak bitene kadar kullanmasını sağlarım.	0.368		
Çocuğumun tabağında yiyemeyeceği kadar çok yemek olduğunda kalanını çöpe dökmem.	0.340		
Toplam			
38.268			
Kaiser Meyer Olkin Ölçek Geçerliliği			0.721
Bartlett Küresellik Testi Khi kare			139.386
sd			21
p değeri	0.0001		

2.6. Verilerin Analizi

Örneklem grubunda yer alan öğretmenlerin “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği”, “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği” ve “Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği”, puan ortalamalarına göre tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Daha sonra söz konusu ölçek puanları ve öğretmenlerin demografik özellikleri arasındaki ilişkinin varlığı, Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanarak irdelenmiştir.

Ayrıca yine örneklem grubunda yer alan ebeveynlere uygulanan “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği”, “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği” ve “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği”, puan ortalamalarına göre tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Daha sonra söz konusu ölçek puanları ve ebeveynlerin demografik özellikleri arasındaki ilişkinin varlığı, Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanarak irdelenmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Anaokulu Öğretmenlerinin Çevre Bilinci ile Bu Konuda Öğrencileriyle Uyguladıkları Etkinliklerin İncelenmesi

Öğretmenlerin “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği”, “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği” ve “Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği”ne yönelik puanlarının ortalamaları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Anaokulu Öğretmenlerinin Ölçeklere Yönelik Puanlarının Ortalamaları (n=102)

Ölçek adı	Faktör No	Faktörün Adı	Maddeler sayısı	Minimum	Maksimum	$\bar{X}$	S_x	Sum	$\bar{X}=3.40$ ve üzeri*	
									f	%
Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği	1. Faktör	Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma	5	1.00	5.00	3.55	1.10	361.80	67	65.7
	2. Faktör	Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma	6	2.33	5.00	4.12	0.60	420.00	91	89.2
	3. Faktör	Atık Üretimini Azaltma	6	1.50	4.67	3.10	0.70	316.50	30	29.4
Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği	1. Faktör	Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma	19	1.79	4.21	3.16	0.55	322.26	37	36.3
	2. Faktör	Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş	8	1.25	4.88	3.80	0.64	387.38	77	75.5
Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği	1. Faktör		6	1.17	5.00	3.76	0.70	383.17	75	73.5

* Çoğu zaman uygulayanlar

Tablo 5’e göre örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin % 89.2’si ($\bar{X} = 4.12$) geri dönüşüm alışkanlıkları içinde “diğer işlevler için yeniden kullanma” davranışını çoğu

zaman gerçekleştirirken; örneklemin ancak yarısı (% 65.7; $\bar{X} = 3.55$) geri dönüştürülebilir materyalleri kaynağından ayırdığını bildirmiş ve sadece % 29.4 gibi bir azınlık ($\bar{X} = 3.10$), atık üretimini azaltmak için çaba sarfettiğini gösteren alışkanlıklara sahip olduğunu belirtmiştir. Erten ve arkadaşlarının (2004) okul öncesi eğitim kurumlarındaki öğretmenlerin çevre bilinci düzeylerini inceledikleri araştırmada; çöplerin cam, plastik, kağıt, metal ve özel çöpler olarak ayrılması gerektiğini bilen öğretmenler örneklemin % 97.0'sini oluştururken; evlerinde kullanılmayan kağıtları, pilleri ayrı ayrı toplayanlar ve kullanılmış şişeleri şişe kumbaralarına götürenler % 14.0 bulunmuştur. Bu sonuç, bizim araştırma sonuçlarımıza göre daha vahim ve yetersiz olmakla birlikte geçen 10 yıldan fazla bir süre içinde öğretmenlerimizin az da olsa geri dönüşüm konusunda gelişme kaydettiğini göstermektedir.

Çevre dostu satın alma alışkanlığı ölçeğine göre ise; öğretmenlerin % 75.5'inin ($\bar{X} = 3.80$) çoğu zaman atık azaltmak için akıllı alışveriş yaptığı; ancak bunun tersine sadece % 36.3'ünün ($\bar{X} = 3.16$) çevre dostu ürünleri satın alma davranışını çoğu zaman gerçekleştirdiği bulunmuştur (Tablo 5). Bu sonuç, akıllı alışveriş alışkanlığının aynı zamanda aile bütçesine katkı sağladığı için daha çok benimsenmesine; çevre dostu ürünler genellikle daha pahalı oldukları için ya da geri dönüştürülmüş ambalajlar ya da ürünler düşük kaliteli algılandıkları için daha az tercih edilmelerine bağlanabilir. Benzer şekilde Erten ve arkadaşlarının (2004) yaptıkları araştırmadaki öğretmenlerin % 83.4'ü bir ürünün üzerinde o ürünün çevre dostu olup olmadığını gösteren işaretlerin bulunacağını bilmelerine rağmen ürünleri satın alırken çevreye zararlı olup olmadıklarına dikkat edenlerin sadece % 13.5 kişiden oluştuğu; bulaşık ve çamaşır deterjanları satın alırken çevreye zararlı olup olmadığına dikkat edenlerin de sadece % 12.4 kişiden oluştuğu saptanmıştır. Bu bulgular, öğretmenlerin çevre dostu satın alma konusundaki bilgi ve tutumlarını davranışa dönüştüremediklerini göstermiştir.

Yapılan araştırmada her ne kadar anaokulu öğretmenleri geri dönüşüm alışkanlığını ve çevre dostu satın alma alışkanlığını kendi yaşantılarına tam olarak geçirememiş olsalar da Tablo 5'te görüldüğü üzere ölçekte yer alan çevre dostu etkinlikleri öğrencileriyle birlikte çoğunlukla uyguladıkları (% 73.5; $\bar{X} = 3.76$) tespit edilmiştir.

3.2. Ebeveynlerin Çevre Bilinci ile Bu Konuda Çocuklarına Yaşattıkları Deneyimlerin İncelenmesi

Ebeveynlerin “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği”, “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği” ve “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği”ne yönelik puanlarının ortalamaları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Ebeveynlerin Ölçeklere Yönelik Puanlarının Ortalamaları (n=99)

Ölçek adı	Faktör No	Faktörün Adı	Madde sayısı	Minimum	Maksimum	$\bar{X}$	S_x	Sum	$\bar{X}=3.40$ ve üzeri*	
									f	%
Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği	1. Faktör	Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma	5	1.00	5.00	3.22	1.01	319.20	46	46.5
	2. Faktör	Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma	6	2.00	5.00	3.65	0.81	361.17	56	56.6
	3. Faktör	Atık Üretimini Azaltma	6	2.17	5.00	3.53	0.75	349.67	53	53.5
Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği	1. Faktör	Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma	19	1.68	4.37	3.19	0.62	316.05	37	37.4
	2. Faktör	Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş	8	2.00	5.00	3.55	0.83	351.75	57	57.6
Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği			7	2.43	5.00	3.95	0.62	390.86	81	81.8

* Çoğu zaman uygulayanlar

Tablo 6'ya göre ebeveynlerin hemen hemen yarısının geri dönüşümü çoğu zaman uyguladıkları (Geri dönüştürülebilir materyalleri kaynağında ayırma: % 46.5 ($\bar{X} = 3.22$); Diğer işlevler için yeniden kullanma: % 56.6 ($\bar{X} = 3.65$); Atık üretimi azaltma: % 53.5 ($\bar{X} = 3.53$) görülmüştür. Şafak ve Erkal (1995) tarafından Kırıkkale'deki ailelerin evle ilgili faaliyetlerinde çevre korunmasına ilişkin davranışlarının incelendiği araştırmada ise, katılımcıların % 73.1'i atıkları bir ayırma tabi tutmadığını bildirirken sadece % 26.9'u herhangi bir şekilde ayırma tabi tuttuğunu bildirmiştir. Bu sonuç, bizim araştırma sonuçlarımıza göre daha düşük bulunmuş olup; geçen 20 yıldan fazla bir süre içinde vatandaşlarımızın az da olsa geri dönüşüm konusunda daha fazla bilinçlendiğini göstermektedir.

Çevre dostu satın alma davranışını çoğu zaman gerçekleştirme düzeyi ise; çevre dostu ürünleri satın alma boyutuyla (% 37.4; $\bar{X} = 3.19$) düşük, atık azaltmak için akıllı alışveriş boyutuyla (% 57.6; $\bar{X} = 3.55$) orta düzeyde bulunmuştur.

Bununla birlikte ebeveynlerin kendilerine yöneltilen ölçekte yer alan çevre dostu deneyimleri çocuklarına genellikle (% 81.8; $\bar{X} = 3.95$) yaşattıkları; diğer bir ifade ile onlarla birlikte uyguladıkları belirlenmiştir.

3.3. Anaokulu Öğretmenlerinin Öğrencileriyle Uyguladıkları Çevre Dostu Etkinliklerin Demografik Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi

Anaokulu öğretmenlerinin yanıtladıkları her üç ölçeğin ("Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği", "Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği" ve "Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği") birbiriyle ve kendi demografik özellikleriyle (yaş, ve aylık hane halkı geliri) ilişkisi Tablo 7'de incelenmiştir.

Tablo 7. Anaokulu Öğretmenlerinin “Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği” Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Pearson Korelasyon Katsayısı (n= 102)

	Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği	Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma	Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma	Atık Üretimini Azaltma	Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma	Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş	Yaş grupları	Aylık hane halkı geliri (TL)
Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği		0.508***	0.353***	0.277**	0.294**	0.396***	-0.067	0.029
Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma			0.329**	0.398***	0.448***	0.391***	0.185	0.308**
Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma				0.464***	0.430***	0.466***	0.069	0.103
Atık Üretimini Azaltma					0.655***	0.394***	-0.035	-0.039
Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma						0.668***	0.044	-0.026
Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş							-0.058	-0.100

*p<0.05

**p<0.01

***p<0.001

Tablo 7 incelendiğinde; “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği”nde yer alan üç alt faktörün, “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği”nde yer alan iki alt faktörün ve “Anaokulu Öğretmeninin Öğrencisiyle Uyguladığı Çevre Dostu Etkinlik Ölçeği”nin birbirleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır (p<0.01; p<0.001).

Örnekleme oluşturan öğretmenlerin demografik özellikleriyle ölçeklerin ilişkili olup olmadığı gözlemlendiğinde; yaş gruplarıyla her üç ölçek arasında ilişki bulunmazken; öğretmenlerin aylık hane halkı geliri yükseldikçe “Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma” konusunda daha duyarlı oldukları bulunmuştur (r= 0.308 **: p<0.01 (Tablo 7)).

3.4. Ebeveynlerin Çocuklarına Yaşattıkları Çevre Dostu Deneyimlerin Demografik Değişkenler İlişkisinin İncelenmesi

Ebeveynlerin yanıtladıkları her üç ölçeğin (“Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği”, “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği” ve “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği”) birbiriyle ve kendi demografik özellikleriyle (cinsiyet, yaş, eğitim, aylık hane halkı geliri) ilişkisi Tablo 8’de incelenmiştir.

Tablo 8. Ebeveynlerin “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği” Puanlarının Demografik Değişkenlere Göre Pearson Korelasyon Katsayısı (n= 99)

	Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma	Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma	Atık Üretimin Azaltma	Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma	Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş	Cinsiyet	Yaş grupları	Eğitim düzeyi	Aylık hane halkı geliri (TL)
Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği	0.665***	0.426***	0.279**	0.554***	0.480***	0.027	0.036	-0.073	-0.280*
Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma		0.392***	0.263**	0.616***	0.447***	0.061	0.047	0.055	-0.124
Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma			0.595***	0.456***	0.672***	-0.092	-0.315**	-0.282*	-0.342*
Atık Üretimini Azaltma				0.461***	0.501***	-0.158	-0.208*	-0.295*	-0.150
Çevre Dostu Ürünleri Satın Alma					0.624***	0.110	-0.129	-0.082	-0.123
Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş						0.024	-0.165	-0.220*	-0.128

*p<0.05

**p<0.01

***p<0.001

Tablo 8 incelendiğinde; “Geri Dönüşüm Alışkanlıkları Ölçeği”nde yer alan üç alt faktörün, “Çevre Dostu Satın Alma Alışkanlıkları Ölçeği”nde yer alan iki alt faktörün ve “Ebeveynin Çocuğuna Yaşattığı Çevre Dostu Deneyim Ölçeği”nin birbirleriyle ilişkili olduğu saptanmıştır (p<0.01; p<0.001).

Örnekleme oluşturan ebeveynlerin demografik özellikleriyle ölçeklerin ilişkili olup olmadığı gözlemlendiğinde; “Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma” davranışını yaşça genç (r= -0.315** : p<0.01), eğitim düzeyi düşük (r= -0.282** : p<0.01) ve aylık hane halkı geliri düşük (r= -0.342** : p<0.01) olan ebeveynlerin daha çok gösterdiği tespit edilmiştir. “Atık Üretimini Azaltma” alışkanlığına ise yaşça küçük (r= -0.208* : p<0.01) ve eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin daha çok sahip oldukları (r= -0.295** : p<0.05) belirlenmiştir. “Atık Azaltmak İçin Akıllı Alışveriş” alışkanlığına da yine eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin daha çok sahip oldukları (r= -0.220* : p<0.05) bulunmuştur. Ayrıca ebeveynlerin aylık hane halkı gelirlerine göre ise ebeveynin geliri azaldıkça (belki de tasarruf amacıyla) çocuğuna çevre dostu deneyimi daha çok yaşattığı (r= -0.280** : p<0.01) saptanmıştır (Tablo 8). Bu durumda yaşça genç ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ebeveynlerin çevre koruma bilincine daha çok sahip olduğu söylenebilir.

Yapılan araştırmada her ne kadar “Geri Dönüştürülebilir Materyalleri Kaynağında Ayırma” alışkanlığı ile ebeveynlerin eğitim düzeyleri arasında ilişki bulunmasa da (p>0.05); Bayraktar ve Mert (1994) tarafından Ankara’daki tüketicilerin çevreye yönelik tutumlarının incelendiği araştırmada katılımcılar arasında üniversite eğitilmiş evsel atıkları ayırma (% 57.2) ve gazeteleri yeniden değerlendirmek amacıyla gerekli kurumlara ulaştırma (% 51.60) davranışını, orta dereceli okul ve altında eğitimlilere (% 46.0; % 41.0) göre daha fazla gerçekleştirdikleri bulunmuştur. Yine Şafak ve Erkal’ın (1995) yaptıkları araştırmaya yanıt verenlerin öğrenim düzeyi yükseldikçe katı atıkları ayıranların arttığı görülmüştür. Ayrıca Ankara’daki iki farklı sosyo-ekonomik yapıdaki bölgesinde (Kavaklıdere ve Mamak) yaşayan vatandaşların çevreye duyarlı

davranışlarının incelendiği araştırmada çöplerin cam, kâğıt, plastik, metal ve organik çöp şeklinde ayrıştırılması konusunda kadınların erkeklere göre daha az bilgi sahibi olduğu belirlenmiştir. Çöpleri ayrıştırmayı bilmeyenler ise daha çok düşük sosyo ekonomik düzeydeki kadınlar (% 70.0) ve erkekler (% 56.0) arasında, yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlar (% 32.0) ve erkeklere (% 4.0) göre daha fazla bulunmuştur. Aynı araştırmada geliştirilen proje uyarınca verilen eğitim sonucunda ise kadınlarda çöp ayrıştırmayı bilmeyenlerin oranı % 70.0'ten % 22.0'ye; erkeklerde de % 56.0'dan % 25'e düşmüştür. Çöp ayrıştırma davranışı açısından da kadınlarda önemli sonuçlar elde edilmiş; çöpleri gereğince ayıran oranı % 14.0'ten % 50.0'ye yükselmiştir. Ancak erkeklerin bilgilerinde önemli bir artış olmasına rağmen eğitim öncesinde ve sonrasında aynı oranda (% 28.6) çöp ayrıştırma davranışında bulunmaları olmuştur. Bunun nedeninin toplumsal cinsiyete bağlı sosyalizasyonun önemli bir sonucu olarak, çöp ayrıştırmayı bildikleri halde kadının görevi olduğunu düşündükleri için bu davranışta bulunmamalarından kaynaklandığı varsayılmıştır (Kasapoğlu, 1997).

Benzer şekilde yapılan araştırmada her ne kadar çevre dostu ürünleri satın alma konusu, aylık hane halkı geliriyle ilişkili bulunmamış olsa da ($p>0.05$) (Tablo 8); Özgen ve Ufuk'un (1997) yaşayan bireylerin çevreye duyarlı ambalaj tercihlerinin inceledikleri araştırmada, bireylerin sosyo-ekonomik düzeyleri yükseldikçe camı, sosyo-ekonomik düzeyleri düştükçe plastiği tercih edenlerin oranı çoğunlukta bulunmuştur.

Yine yapılan araştırmada çevre dostu ürünleri satın alma konusu, örneklem grubunun öğrenim düzeyi ile ilişkili bulunmamış olsa da ($p>0.05$) (Tablo 8); Erkal ve Şafak (2001) tarafından Kırıkkale'de yaşayan ailelerin çevre korunmasına ilişkin bilgi ve davranışlarının incelendiği araştırmaya yanıt verenler arasında sadece yüksek öğrenim görenlerin % 34.5'inin çevre dostu ambalajları tercih ettiği saptanmıştır.

4. Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamına alınan öğretmenlerin “katı atıkları diğer işlevler için yeniden kullanma” davranışını genellikle (% 89.2) gerçekleştirirken; yarısı (% 65.7) geri dönüştürülebilir materyalleri kaynağından ayırdığını bildirmiş ve sadece % 29.4'ü atık üretimini azaltmak alışkanlığına sahip bulunmuştur. Ebeveynlerin ise hemen hemen yarısının geri dönüşümü çoğu zaman uyguladıkları (Geri dönüştürülebilir materyalleri kaynağında ayırma: % 46.5; Diğer işlevler için yeniden kullanma: % 56.6; Atık üretimini azaltma: % 53.5) saptanmıştır.

Çalışmada yer alan anaokulu öğretmenlerinin ve ebeveynlerin çevre dostu satın alma davranışını çoğu zaman gerçekleştirme düzeyi ise; çevre dostu ürünleri satın alma boyutuyla her iki grupta da düşük (% 36.3; % 37.4), atık azaltmak için akıllı alışveriş boyutuyla öğretmenlerde yüksek (% 75.5), ebeveynlerde orta (% 57.6) düzeyde bulunmuştur.

Yapılan araştırmada her ne kadar anaokulu öğretmenleri ve ebeveynler, geri dönüşüm alışkanlığını ve çevre dostu satın alma alışkanlığını kendi yaşantılarına tam olarak geçirememiş olsalar da onların ifadeleri doğrultusunda öğretmenlerin çevre dostu etkinlikleri öğrencileriyle birlikte çoğunlukla uyguladıkları (% 73.5); ebeveynlerin de çevre dostu deneyimleri çocuklarına genellikle (% 81.8) yaşattıkları; diğer bir ifade ile onlarla birlikte uyguladıkları belirlenmiştir.

Ayrıca demografik özelliklerine göre öğretmenlerin aylık hane halkı geliri yükseldikçe “geri dönüştürülebilir materyalleri kaynağında ayırma” konusunda daha duyarlı oldukları bulunmuştur ($p<0.01$). Ebeveynlerin demografik özellikleri ise “Diğer İşlevler İçin Yeniden Kullanma”, “Atık Üretimini Azaltma”, “Atık Azaltmak İçin Akıllı

Alışveriş Yapma” ve “Çocuğuna Çevre Dostu Deneyim Yaşatma” boyutlarıyla ilişkili bulunmuş olup; yaşça genç ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ebeveynlerin çevre koruma bilincine daha çok sahip olduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda denilebilir ki; birey ve ailelerde çevre duyarlılığına yönelik istenen davranış değişikliğini gerçekleştirebilmek için çocuklara anaokullarından itibaren okul faaliyetlerinde doğayı sevdirecek ve organik atık-katı atık ayırımını, çevre dostu ürün ambalajı kavramını öğretmek gerekmektedir. Bunun için de gerek anaokulu öğretmenlerine gerekse çocukların okulda öğrendiklerini evde de uygulayıp hayatına geçirebilmesi için annelere önemli görev düşmektedir. Bu durumda halkımızda çevre bilincinin geliştirilebilmesi için gerekli önlemler aşağıda olduğu gibi sıralanabilir:

- İlköğretimden üniversite bitimine kadar YÖK (Yüksek Eğitim Kurumu) ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile farklı düzeylerde çevre eğitimi programları oluşturulmalı ve söz konusu eğitim zorunlu seçmeli ders olarak her alandaki öğrenciye verilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alan ekolojik okullar yurt çapında artırılmalıdır. Unutulmaması gerek bir diğer nokta ise teknolojiyle çepeçevre kuşatılmış olduğumuz bu çağda çocuklara, doğayla ilişkili aktiviteler yaptırılarak çevreyi korumaya yönelik tutumların geliştirilmesi daha muhtemel olup, bu yöntem üniversite çağlarında dahi etkili olmaktadır. Nitekim Tikka ve arkadaşlarının (2000) yapmış oldukları çalışmada doğa ile ilgili faaliyetlerin miktarının ve doğa ile ilgili sorunlar hakkında bilgi sahibi olmanın, bireyde çevreye duyarlı tutumların gelişmesinde etkili olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda çeşitli ülkelerde eğitim otamının doğayla bütünleştirilmesi doğrultusunda “yeşil sınıf”, “yeşil okul”, “ekolojik okul” gibi isimlerle anılan uygulamalar gittikçe önem kazanmıştır. Hatta Eko-Okullar Programı 56 ülkede uygulanmakta olup bu ülkelerden biri de Türkiye’dir. Eko-Okullar Programı, okul öncesi ile ilk ve ortaokullarda çevre bilinci, çevre yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi vermek için uygulanan bir programdır. Programa dahil olan okullardaki öğrenciler hem çevresel konularda bilgi edinmekte, hem de ailelerini, yerel yönetimleri ve sivil toplum kuruluşlarını çevresel konularda bilinçlendirmede etkin rol almaktadır (<http://www.ekookullar.org.tr/Icerik/IcerikDetay.aspx?refno=16#.V2pPL2iLTIU>). Hatta Uzun ve arkadaşlarının (2008) yeşil sınıf modelini baz alarak işledikleri uygulamalı çevre eğitiminin öğrencilerin çevre bilinçlerini önemli ölçüde arttırdığı ve söz konusu bilincin kalıcılığını sağladığı görülmüştür.

- Eğitimi çeşitli nedenlerle tamamlayamamış olan vatandaşlar için de yine üniversiteler ve Milli Eğitim işbirliği ile yurt çapında halk eğitim kursları düzenlenmelidir. Kadınlar hemen her yerde çevrelerinin kirliliğinin farkına varmakta ve şikayet etmektedirler. Fakat bu konuda etkili bir eğitim almış kadın, yetkililerden daha sağlıklı ve temiz bir çevre için talepte bulunabilir ve bu talebin gerçekleştirilmesi için takipçi olabilir. Eğitimli anneler tarafından zamanında ve doğru yönlendirilen çocuklar, çevre ve çevre sorunlarına olumlu katkılarda bulunabilecek davranış modeli oluşturabilirler (Tor, 2006: 376). Nitekim Demirci’nin (2001) Ankara’da 120 kadına evsel katı atıklarla ilgili verdiği eğitimin etkili olduğu; tüm grupların (yüzyüze eğitim, el kitabı, yüzyüze eğitim ve el kitabı) ön test ve son test puanları arasında önemli farklılık bulunmuştur. Bununla birlikte; yüzyüze eğitim ve yüzyüze eğitim ile el kitabı verilen grupların puanlarının diğer gruplardan daha fazla oranda önemli bulunduğu saptanmıştır. Çalışma sonucunda kadınlara evsel katı atıklarla ilgili olarak verilecek eğitimde, görsel ve işitsel araçların birlikte kullanılarak verilmesi önerilmiştir. Tor (2006) tarafından da kadınlara çevre eğitimi verilmiş; çevre kirliliği konusunda var olan bilgilerinin (başarı

puanı= 58.77) eğitim sonunda arttığı (başarı puanı= 84.90); hatta örneklemini oluşturan kadınların eğitime istekli oldukları ve verilen eğitimden faydalandıkları saptanmıştır.

• Ayrıca söz konusu eğitim hem örgün eğitim çağındaki öğrencilere hem de yaygın eğitim kapsamındaki yetişkinlere değerler, normlar ve inançlar ile bir bütün halinde aşılanmalıdır. Nitekim Bermudez ve arkadaşlarının (2009) yapmış oldukları çalışmada, geri dönüşüme yönelik tutumlar ile çevreye yönelik değerler, normlar ve inançlar arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Günümüzün bazı sosyologları da doğanın aşırı ve hızla tüketimi üzerinde sosyal ve ahlaki denetim sağlayabilecek en etkili kurumun din olduğunu; geçmişte Hristiyan geleneğinde Kalvenist ve Prütanist akımların (Bocock, 2009: 21,22), İslam geleneğinde de tefekkür anlayışının (Orçan, 2008: 48, 49) insanlardaki aşırı ve lüks tüketim isteğini perçinlediğini; şimdi de bireylerin dini duyguları ve diyargamlıkları artırılarak çevreye zarar vermeme mantığıyla tüketimlerini gönüllü olarak azaltabileceklerini ifade etmişlerdir. Özellikle yetişkin eğitiminde, öğretmeye değmeyecek bilgilerin öğretilmesinden kaçınma; bilgilerin halkın anlayabileceği bir dile indirgenmesi; en zorunlu bilgiler verildikten sonra bireylerin ilgi duydukları konuların öğretilmesi; diğer bir ifade ile yetişkine bilginin edinilmeye değer bir şey olduğunun hissettirilmesi gerekmektedir (Mutlu, 2003: 21). Bu bağlamda dinimizde ve kültürümüzde var olan ahlaki değerlerin ders içeriğine ilave edilmesi, kuşkusuz eğitimi alan bireyde aldığı bilgilerin değerli ve uygulanabilir olduğuna dair inancı kuvvetlendirecek; tutum ve davranışlarında olumlu değişiklikler sağlayacaktır. Söz konusu değerler, eğitim programlarının içine küçük pasajlar halinde serpiştirilebilir. Peygamberimiz'in (S.A.V.) şu hadisleri bu konuda verilebilecek örneklerdendir: "Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz", "Nehir kenarında abdest alsanız bile suyu israf etmeyiniz", "Kim bir fidan diker veya ekin eker de bundan insanlar ve kuşlar faydalanırsa, bunlar onun için hayır ve bereketir".

• Son yıllarda gönüllü kuruluşlar aracılığıyla yerel ölçekte baskı grubu oluşturma çabaları önem kazanmakta, Türkiye'de ve dünyada yeşil hareketin gücü çeşitli eylemlerle sesini duyurmaktadır. Şüphesiz sivil toplum kuruluşlarının (STK) üniversiteleri ve belediyeleri bir araya getirerek düzenleyebileceği kongre, sempozyum ve diğer etkinlikler de halkın bu konuda dikkatini çekecektir. Böylece çevre politikalarını anlamak ve katılmak üzere insanların gündemi takip etmeleri ve siyasi okuryazarlıklarının geliştirilmesi; bir sonraki adımda çevre sorunlarına ilişkin kararlara katılımı özendirilmelidir.

• Bilginin geniş kitlelere yayılmasında kitle iletişim araçlarına büyük görev düşmekte olup; yazılı, sözlü ve görsel basın, çevreye en az zarar verecek, en ekonomik kaynak tüketimini ve atık yönetimini içeren davranış modellerine yönelik eğitim programlarına düzenli olarak yer verilmesi; özellikle televizyon ekranlarında halkın en çok izlediği saatlerde kamu spotlarının ve eğitici belgesellerin yayınlanması gerekmektedir.

• Ayrıca bireyler çevreyi koruma konusunda ne kadar donanımlı olurlarsa olsunlar, belediyeler katı atıkların geri kazanımını düzenli olarak yapmadıklarında, kaynağından toplanan katı atıkların işletmelere ulaştırılması aksayacaktır. Nitekim Kasapoğlu'nun (1997) Ankara'da yaşayan vatandaşların çevreye duyarlı davranışlarını incelediği araştırmasında, yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki erkekler her ne kadar çöpü ayrıştırmayı % 92.0 oranında bilseler de örneklemin sadece % 6.5'inin çöp ayrıştırma davranışında bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeninin çöp ayrıştırmanın evde cinsiyet temelli iş bölümüne dayalı olarak kadının görevi olarak algılanmasının yanı sıra araştırmanın yapıldığı tarihte (bundan yaklaşık 20 yıl önce) henüz belediyeler tarafından

çöp toplama hizmetlerinin ayrıştırma esasında örgütlenmemesi yüzünden pratikte sonucun değişmeyeceği kanısından kaynaklandığı bulunmuştur. Bu nedenle belediyelerin bu konuda titiz davranması; atık kumbaralarını her sitede yaygınlaştırması ve katı atık toplama faaliyetinin sistematik bir planla gerçekleştirmesi, gerektiğinde her siteye, her apartmana katı atıkların ayrıştırılması ve usulüne uygun şekilde toplanması yöntemini açıklayan broşürler dağıtması önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Açık, Zeynep ve Güven, Seval. (2012). Nanoteknoloji, Çevre ve Aile. *Tüketici Yazıları III*, (Ed: Mübarra Babaoğlu, Arzu Şener ve Esna Betül Buğday), TÜPADEM Yayınları, Ankara; 142-170.
- Anonim. (1997). Gerçekler. *Tüketici Bülteni*, 9 (108); s. 7.
- Bayraktar, Meltem ve Mert, Yasemin. (1994). Tüketicilerin Çevreye Yönelik Tutumları ve Tüketici Özellikleri. *Standard*, 33 (393), Eylül; 25-30.
- Bener, Özgün ve Mübarra Babaoğlu. (2008). Sürdürülebilir Tüketim Davranışı ve Çevre Bilinci Oluşturmada Bir Araç Olarak Tüketici Eğitimi. Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi, (ISSN: 1304-2823), 13 Ekim 2008, www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleleler
- Bermudez, Alexis; Serrentino, Mirian Teran de and Briceno, Reina Caldera de. (2008). Improving Positive Attitudes toward Recycling in Technical College Students. *Book of International Conference on Educational Sciences ICES'08* (23-25 June 2008), Volume I, Department of Educational Sciences Faculty of Education Eastern Mediterranean University, Famagusta-North Cyprus.
- Bocock, Robert. (2009). *Tüketim (Consumption)*, 3. Baskı, (Çev. İrem Kutluk) Dost Kitabevi, Ankara.
- Buhan, Bilge. (2006). *Okul Öncesinde Görev Yapan Öğretmenlerin Çevre Bilinci ve Bu Okullardaki Çevre Eğitiminin Araştırılması*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çetin, Turhan; Yavuz, Sebahat; Tokgöz, Betül ve Güven, Gülhan. (2012). Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklara (60-72 Ay) Uzay Kavramlarının Öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 3, 715-731.
- Çetin, Turhan; Önger, Seda and Aydemir, Arcan. (2015). *Perceptions about the Nature of the 4th Grade Elementary School Students in Social Studies Education*. Education in the 21st Century: Theory and Practice (Editors: I. Koleva-R. Efe- E. Atasoy-Z. Kostova). ISBN 978-954-07-4000-3. ST. Kliment Ohridski University Press, Sofia, 2015. Pp. 139-152.
- Demirci, Aybala. (2001). *Kadınların Evsel Katı Atıklar ile İlgili Bilgi Düzeyleri ile Uygulamalarının Saptanması ve Bir Eğitim Modelinin Uygulanması*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi, Aile Ekonomisi ve Beslenme Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Erkal, Sibel ve Şafak, Şükran. (2001). Ailelerin Çevre Korunmasına İlişkin Bilgi ve Davranışlarının İncelenmesi. *Standard*, 40 (471), Mart; 60-67.
- Erten, Sinan; Özdemir, Pınar ve Güler, Tülin. (2004). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Öğretmenlerin Çevre Bilinci Düzeylerinin ve Bu Okullardaki Çevre Eğitiminin Durumunun Belirlenmesi. *OMEP 2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı* 2, 5-11 Ekim 2013, Kuşadası/ Türkiye (Ed: Gelengül Haktanır ve Tülin Güler), YA-PA Yayınları; s. 334-350.
- Ersoy Quadir (2015). Kamu Çalışanlarının Çevre Bilinçleri Üzerine Bir İnceleme (Selçuk Üniversitesi, Konya Örneği) *Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17 (1), Nisan; 107-129.
- Görmez, Kemal ve Göka, Erol. (1993). *99 Soruda Çocuk ve Çevre*. Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Güven, Seval. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Aile, Tüketim ve Çevre. *Tüketici Yazıları II*, (Ed: Müberra Babaoğlu ve Arzu Şener), TÜPADEM Yayınları, Ankara; 117-134.
- Karaali, M. Ali ve Aygün, Ahmet. (2003). Cam Geri Kazanımı. *I. Konya Ulusal Katı Atık Paneli: Cam Atıklar ve Geri Dönüşüm*, 14 Mayıs 2003, Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü Yayını (Ed: Ş. Dursun), Konya.
- Kasapoğlu, Aytül. (1997). Çevresel Davranış Modeli. *Amme İdaresi Dergisi*, 30 (2), Haziran; 19-29.
- Mutlu, Ahmet. (2003). Toplumsal Çevre Duyarlılığı Oluşturmanın Bir Aracı Olarak Çevre İçin Eğitim. *Karınca*, 68 (794); 18-26.
- Orçan, Mustafa. (2008). *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*. 2. Baskı, Harf Eğitim Yayıncılığı, Ankara.
- Özkan, Yasemin. (2006). Evsel Atıkların Yeniden Kazanılması ve Çevre. *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1); 95-112).
- Seçgin, Fadime; Yalvaç, Gamze ve Çetin, Turhan. (2010). “İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Karikatürler Aracılığıyla Çevre Sorunlarına İlişkin Algıları“ *ICONTE International Conference on New Trends in Education and Their Implications*. 11-13 November, 2010 Antalya-Turkey.
- Seydioğlu, Seda. (2005). *Kastamonu İlinde Katı Atıkların Yönetimi, Miktar ve Kompozisyonlarının Belirlenmesi*. Gazi Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü Çevre Bilimleri Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Sheikhkanloymilan, Lida. (2006). *Evsel Kökenli Katı Atıkların İçinde Bulunan Yeniden Değerlendirilebilir Maddelerin Geri Kazanımı ve Ankara İli İçin Bir Değerlendirme*. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Şafak, Şükran ve Erkal, Sibel. (1995). Ailelerin Evle İlgili Faaliyetlerde Çevre Korunmasına İlişkin Davranışlarının İncelenmesi. *Standard*, 34 (405), Eylül; 84- Tahiroğlu, Mustafa ve Çetin Turhan. (2012). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Öğretimine İlişkin Öğrenci Tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, (12), 2, 1633–1651.

Tikka, Paivi M.; Kuitunen, Markku T., and Tynys, Salla M. (2000). Effects of Educational Background on Students' Attitudes, Activity Levels, and Knowledge Concerning the Environment. *The Journal of Environmental Education*, 31 (3); 12-19.

Tok, Şükran. (2001). İlköğretimde Çevre Dersi Programlarının Değerlendirilmesine Yönelik Öğretmen, Yönetici ve Öğrenci Görüşleri. *Öğretmen Dünyası*, 22 (254), Şubat; 13-17.

Tor, Hacer. (2006). Farklı Eğitim Düzeyindeki Kadınların Çevre Sorunları Hakkındaki Bilgi Düzeylerine İlişkin Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21-22; 363-378.

Tor, Hacer. (2006). Çevre Sorunları ve Kadın Eğitimi. *I. Uluslararası Ev Ekonomisi Kongresi*, 22-24 Mart, Ankara Üniversitesi Yayını, Ankara.

Uzun, Naim; Sağlam, Necdet ve Varnacı Uzun, Funda. (2008). Yeşil Sınıf Modeline Dayalı Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesinin Çevre Bilinci ve Kalıcılığına Etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, (9) 1: 59-74.